

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: Δ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

Η Θ Ι Κ Η.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

Π Ρ Ο Δ Ι Ο Ι Κ Η Σ Ι Σ .

Τί εἶναι Ἡθική.

Α'.

Ἡ Ἡθική εἶναι φιλοσοφικὴ ἐπιστήμη τῶν ἀρχικῶν τῆς τοῦ ἀνθρώπου πνεύματος ἐνεργείας νόμων, ἀναφερομένων εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ἀρμονίαν τῶν πράξεων· διότι ὁ ἀρχικὸς νόμος τοῦ πρακτικοῦ Λόγου ἀπαιτεῖ τελείαν καὶ ἀπόλυτον ἀρμονίαν τῶν σπουδῶν μας καὶ πράξεων (Περὶ Δικ. 5'). καὶ ἐπειδὴ ἡ τοῦ δικαίου ἐπιστήμη ἀναφέρεται εἰς μόνην τὴν ἐξωτερικὴν αὐτῶν ἀρμονίαν (Περὶ Δικ. 14'). ἀναγκαίως ἀπαιτεῖται ἐπιστήμη ἄλλη διδάσκουσα καὶ τῆς ἐσωτερικῆς τοὺς νόμους. Ἡ ἀπόλυτος αὕτη ἀρμονία τῶν ἐσωτερικῶν μας ἐνεργειῶν ὀνομάζεται ἀρετὴ μὲν ἐκ τοῦ ὑποκειμένου, ἀγαθὸν δὲ, ἐκ τοῦ ἀντικειμένου. Καὶ διὰ τοῦτο ἐνομάζει ὁ Κρύγιος τὴν ἠθικὴν Ἀρετολογίαν (System. prak. philisoph. B'. Theil. 5. 1. Anm. 1).

Β'. Ἡ ἐπιστήμη αὕτη ὀνομάζεται καὶ φυσικὴ Ἡθική, ἐπειδὴ ἐκπηγάζει ἀπὸ τὴν αὐτὴν ἀρχὴν, ὅθεν καὶ οἱ νόμοι τοῦ δικαίου, ἤγουν ἀπὸ τὸν φυσικὸν τοῦ ἀνθρώπου Λόγον, ὅς τις εἶναι νομοδύτης τῆς πρακτικῆς τοῦ Ἐγὼ ἐνεργείας (Περὶ Δικ. 15'). Ἡ δὲ φιλοσοφία συνάγει τοὺς νόμους τούτους, καὶ ἀποτελεῖ τὴν ἠθικὴν ἐπιστήμην· φυσικὴ δὲ λέγεται,

ἔχει διότι οἱ νόμοι τῆς ἀρετῆς στηρίζονται εἰς τοὺς ἐξωτερικοὺς καὶ ἀναγκαίους νόμους τῆς φύσεως, ἀλλὰ διότι ἔχει τὰς ἀρχάς τῆς ἀπὸ τὴν ἠθικὴν τοῦ ἀνθρώπου φύσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν πράττει μὲ ἐλευθέραν-θέλησιν (Ἰρηπ. φιλ. Ε', ΕΔ').

Γ'. Διαφέρει λοιπὸν ἀπὸ τὴν θετικὴν ἠθικὴν, τὴν ὁποίαν προτιάζουσιν οἱ νομοθέται καὶ διδάσκαλοι τοῦ κόσμου· καὶ ἀπὸ τὴν ἐξ ἀποκαλύψεως, ἣτις στηρίζεται εἰς τὸ Θεῖον θέλημα. Παραλαμβάνεται ὁμοίως καὶ εἰς τὴν φυσικὴν ἠθικὴν τὸ Θεῖον θέλημα, ὡς κανὼν καὶ ἀρχὴ πρωτίστη, καθότι ὁ πλάστης τοῦ ἀνθρώπου τὸν διέθεσεν οὕτω φυσικῶς, ὥστε νὰ δύναται νὰ πράττῃ τὴν ἀρετὴν ἐκ τῆς ὁδηγίας τοῦ δοθέντος εἰς αὐτὸν Λόγου· ὁ Λόγος ὁ πρακτικὸς ἀπαιτεῖ πάντοτε τὰ αὐτὰ, τὰ ὁποῖα ἀπαιτεῖ καὶ τὸ Θεῖον θέλημα· εἴτι ἦτο ἀδύνατον νὰ τὸν δημιουργήσῃ ὁ Θεὸς τοιοῦτον, ὥστε, καθὸ τοιοῦτος, ἡγουν Λόγος ἐλεύθερος ἀπὸ πάθη, νὰ ἀντιφέρεται εἰς τὰς προταγὰς του.

Δ'. Ἡ ἐπιστήμη αὕτη, εἰάν ὀνομασθῇ διδασκαλία τῶν καθηκόντων, δὲν θέλει διακρίνεσθαι ἀπὸ τὴν τοῦ δικαίου, ἣτις δίδασκει καὶ αὕτη τὰ πρὸς τὰ δίκαια τῶν ἄλλων καθήκοντα. Ἀποδεχομένη ὁμοίως καὶ αὕτη τὰ καθήκοντα τοῦ δικαίου ὡς προδιωρισμένα καὶ προεκτεθειμένα, καὶ διορίζουσα νὰ τὰ τιμῶμεν καὶ νὰ τὰ φυλάττωμεν καὶ μὲ τὸ συνειδῶς μας, καὶ μεταβάλλουσα τρόπον τινα τὴν ἐξωτερικὴν δικαιοσύνην εἰς ἐσωτερικὴν, καὶ καθαγιαζούσα τοὺς νόμους τοῦ δικαίου μὲ τοὺς νόμους τῆς ἀρετῆς, ἐμπορεῖ νὰ ἐκληφθῇ καὶ ὡς διδασκαλία τῶν καθηκόντων, ἀλλὰ πρέπει νὰ ἐκδεχθῶμεν τὸν ἔρην μὲ σημασίαν μερικωτέραν. Ὡσαύτως δὲ μερικώτερον πρέπει νὰ ἐκλάβῃμεν καὶ τὸν ὅρον ἠθικὴν, ἐπειδὴ καὶ ἡ τούτου σημασία περιλαμβάνει καὶ τὴν τοῦ δικαίου ἐπιστήμην, ἣτις, δι-

δύσκει τὰ δίκαια, ἐκ τῆς θεωρίας τῶν ὁποίων μορφόνεται τὸ ἀνθρώπινον ἦθος.

Ε'. Ἡ Ἠθικὴ διαιρεῖται, καθὼς καὶ ἡ τοῦ δικαίου ἐπισημνή (Περὶ Δικ. ΚΒ'), εἰς καθάραν καὶ ἐφηρμοσμένην· καὶ ἡ μὲν πρώτη ἐκθέτει τὰς ἠθικὰς ιδέας καὶ θέσεις, καθὼς ἀνεφέρονται ἐν γένει εἰς τὸν λογικὸν ἄνθρωπον, καὶ ἐπομένως χωρὶς τινὰ ἰδιαιτέραν ἐφαρμογὴν εἰς τὰς ἐμπειρικὰς καταστάσεις καὶ τροπολογήσεις τῆς ἀνθρώπινης φύσεως· ἡ δὲ δευτέρα ἐφαρμόζει τὰς αὐτὰς εἰς τὴν ἐμπειρικὴν κατάστασιν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ εἰς τὰς ἐκ ταύτης ἐκπηγαζούσας πρὸς τὸν αἰσθητὸν κόσμον σχέσεις του.

Ζ'. Χωρὶς τὴν καθάραν δὲν δύναται νὰ γείνη διδασκαλία τῆς ἐφηρμοσμένης. Διότι τίς ἠδύνατο νὰ προσδιορίσῃ ἀσφαλῶς κατ' ἀρχὴς ἠθικὰς τὰς ἐμπειρικὰς σχέσεις τοῦ ἀνθρώπου, εἰὰν δὲν τὰς ἐκαταλάβανεν εὐκρινῶς καθ' ὅλην τὴν καθολικότητα καὶ ἀναγκαιότητά των. Τίς ἠθελε διδάξῃ τὸν ἄνθρωπον νὰ εἶναι ἀγαθός, καὶ νὰ ἀπέχη ἀπὸ τὸ κακόν, εἰὰν δὲν ἐδιδάσκετο καὶ τὰ δύο πρότερον ἀπὸ τὸν Λόγον; Εἶναι λοιπὸν ἀναγκαῖα νὰ προπορευθῇ ἀπὸ τὴν ἐφηρμοσμένην ἢ καθάραν Ἠθικὴν.

Ζ'. Καθὲν ἐκ τούτων τῶν δύο μερῶν πρῶτον μὲν παριστάνει τὰς ἠθικὰς ιδέας καὶ ἀρχὰς, διὰ τῶν ὁποίων προσδιορίζεται τί εἶναι Ἄρετή, καὶ τὰ ἐξ αὐτῆς προκύπτοντα καθήκοντα· δευτέρον δὲ δεικνύει τὸν τρόπον πῶς ἐμπορεῖ νὰ κατορθωθῇ ἄρετή κατὰ τὰς ιδέας καὶ ἀρχὰς ἐκείνας, ἢ πῶς πρέπει νὰ μορφωθῇ ἐνάρετος χαρακτήρ. Διὰ τοῦτο εἰς τὸ τέλος καθενὸς μέρους θέλει ταχθῆν κεφάλαιον περὶ τοῦ πῶς πρέπει νὰ ἀσχιώμεθα τὴν ἀρετὴν· ὀνομάζουσι δὲ τὴν σήμερον πολλοὶ τῆς Γερμανίας Φιλόσοφοι τὸ μέρος τοῦτο Ἀσκητικὴν.

Η Θ Ι Κ Η Σ.

Μ Ε Ρ Ο Σ Π Ρ Ω Τ Ο Ν.

Κ α θ α ρ α Ἠ θ ι κ ή.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Α'.

Π ε ρ ῖ τ ῶ ν ἀ ρ χ ῶ ν τ ῆ ς Ἠ θ ι κ ῆ ς.

Η'.

Ε' Πειθὴ ἢ ἀρετὴ, καθὼς εὐκόλως δυνάμεθα νὰ καταλάβω-
μεν πρὶν ἐμβῶμεν εἰς τὰ ἐνδότερα, ἀναλαμβάνει διάφορα εἶδη
καὶ μορφάς, ἐκ τῶν ὁποίων προέρχονται παντοῖαι ἐντολαὶ καθη-
κόντων· διὰ τοῦτο εἶναι ἀναγκαῖον νὰ εἰπώμεν πρὸ πάντων τὰς
ἠθικὰς ιδέας καὶ ἀρχάς, διὰ τῶν ὁποίων ἐξηγεῖται ἐν γένει τί
εἶναι ἀρετὴ καὶ καθήκον· καὶ ἔπειτα τὰς, διὰ τῶν ὁποίων
προσδιορίζονται εἶδη τινὰ ἀρετῆς καὶ καθήκοντος.

Θ'. Εἶναι ἀναντίρρητον ἔργον τῆς συνειδήσεως, ὅτι εἰς ὅ-
λας τὰς πράξεις μας ἀκούομεν ἐκ τῶν ἐνδοτάτω ἡμῶν φωνὴν τινὰ,
ἣτις ἄλλοτε μὲν μᾶς προστάζει, ἄλλοτε δὲ μᾶς ἀπαγορεύει,
ἄλλοτε μᾶς δικαιώνει, καὶ ἄλλοτε μᾶς κατακρίνει, καὶ ὀνομά-
ζεται φωνὴ τοῦ συνειδέοτος. Τὸ συνειδῶς τοῦτο δὲν
εἶναι ἄλλο τι, εἰ μὴ ἢ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον εὐκρινῆς συν-

εἶδησις τοῦ τῶν πράξεων εἶδους, τὸ ὁποῖον ἀπαιτεῖ ἐν γένει ὁ Λόγος, ὅσῳκις ἢ πράξις εἶναι ἐλευθέρα· καὶ κατὰ τὸ ὁποῖον κρίνεται ἢ πράξις ἀγαθὴ ἢ κακὴ· καὶ ἐπομένως εἶναι ἢ συνειδησις τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ· διὰ τοῦτο ἐμπορεῖ νὰ ὀνομασθῇ τὸ συνειδῶς ἀρχικὴ καὶ πρωτίστη τῆς ἠθικῆς βάσις.

Γ'. Ὅς τις θέλει ν' ἀρνηθῇ τὸ συνειδῶς του, ἢ νὰ τὸ ἐκλάβῃ ὡς ἀπάτην, τυχαῖον τι καὶ παρερχόμενον· με τοῦτον δὲν δύναμεθα νὰ φιλοσοφήσωμεν περὶ ἠθικῶν πραγμάτων· ἐπειδὴ ἀπ' αὐτὸν ἐλλείπει ἡ βάσις τῆς ἐπιστήμης, καὶ ἐπομένως οὐδ' ἡ ἐπιστήμη αὐτὴ δύναται νὰ ὑπάρχῃ διὰ τοῦτον. Ἄλλ' ὅμως τὸ συνειδῶς μᾶς λέγει μόνον γενικῶς καὶ ἀπροσδιορίστως, ὅτι ἡ πράξις μᾶς εἶναι ἀγαθὴ ἢ κακὴ, δὲν μᾶς διδάσκει δὲ περαιτέρω τοὺς ἀληθινούς καὶ γνησίους χαρακτήρας τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ· καὶ πολλάκις δι' ἔλλειψιν τούτων πράττομεν κακὰ ἀντὶ ἀγαθῶν, καὶ ἐπίσης δικαιονόμεθα ἀπὸ τοῦ συνειδῶς, ὡς εἰν ἐπράτταμεν τὸ γνήσιον ἀγαθόν. Τούτους τοὺς χαρακτήρας θέλομεν ἐξετάσειν κατ' ὀλίγον.

ΙΔ'. Ποῖον ἄραγε εἶναι τὸ ὑπὸ τοῦ Λόγου ἀπαιτούμενον τῶν πράξεων εἶδος, τὸ ὁποῖον ὑπεμφαίνεται ὑπὸ τοῦ συνειδῶτος; (Θ'). Ἐὰν αἱ πράξεις μᾶς πρέπη νὰ εἶναι ὄχι μόνον ἐξωτερικῶς σύμφωνοι, ἀλλὰ καὶ ἐσωτερικῶς, ἤγουν ἀπολύτως ἀρμονικαὶ (Περὶ Δικ. 5')· τοῦτο δὲν δύναται νὰ γείνη κατ' ἄλλον τρόπον, εἰ μὴ εἰν πᾶς τις ἀποδεχθῇ εἰς τὰς πράξεις του τοιαῦτα ἠθικὰ δόγματα, τὰ ὅποια νὰ ἐκλαμβάνῃ ὡς καθολικοὺς νόμους, ἤγουν νὰ μὴ περιέχουν καμμίαν ἀντίφασιν οὔτε πρὸς αὐτὸν οὔτε πρὸς τὴν θέλησιν ἄλλων λογικῶν ὄντων, καὶ ἐπομένως νὰ δύνανται νὰ στερηθῶσι καὶ νὰ πραχθῶσι ἀπὸ καθ' ἑνα. Μὲ ταύτην μόνον τὴν ὑπόθεσιν πράττει ὁ λογικὸς ἄνθρωπος συμφώνως τῆς ἀξίας του, ἐνῶ παριστάνεται ὅτι κρα-

τεῖ αὐτός πρῶτος τὴν διὰ τοὺς ἄλλους γινομένην νομοθεσίαν, καὶ ἐπικυρόνει τὴν αὐτονομίαν τοῦ ἰδίου τοῦ Λόγου μὲ τὴν συμφωνίαν τοῦ κοινου καὶ καθολικοῦ. Ἐὰν δὲ συμπεριλάβωμεν τὰ εἰρημένα εἰς διωρισμένον τινα τύπον, ἐκβαίνει ἢ ἐφεξῆς πρακτικὴ ἀρχή, ἢ ἡ ὑπέρτατος τῆς ἀρετῆς νόμος, ἢ ἡ ὑπερτάτη τοῦ καθήκοντος ἐντολή. Πράττε συμφώνως μὲ τὴν ἀξίαν λογικοῦ ὄντος, ἢ γουν εἰς τρόπον, ὥστε ὅλα τὰ δόγματα τῆς θελήσεώς σου νὰ φανερόντωνται ὡς νόμοι δι' ὅλους τοὺς λογικοὺς ἀνθρώπους.

ΙΒ'. Δόγμα μὲν ἠθικῆς ὀνομάζομεν ἀρχὴν ἢ πρακτικὸν ἀξίωμα· ἐκ τοῦ ὑποκειμένου, κατὰ τὸ ὅποιον διευθύνει τὰς πράξεις τοῦ ὁ κατ' ἕκαστα ἀνθρώπου· νόμον δὲ, ἀρχὴν ἢ πρακτικὸν ἀξίωμα ἐκ τοῦ ἀντικειμένου, κατὰ τὸν ὅποιον πρέπει νὰ πράττωσιν ὅλοι οἱ ἀνθρώποι. Ἐὰν λοιπὸν τὸ δόγμα δὲν ἐμπορῇ νὰ γείνη νόμος διὰ πάντα ἀνθρώπον, εἶναι ἄλογον καὶ ἄξιον νὰ ἀποβάλλεται· ὅς τις ἔχει φέρῃ εἰπεῖν δόγμα. Θέλω νὰ ἀπατῶ τοὺς ἄλλους πρὸς ὄφελός μου, ὅσάκις δὲν ἐμποροῦν νὰ μὲ καταλάβουν οἱ ἄλλοι· ἢ, Δὲν βοηθῶ κανένα, ὅσην ἂν ἔχη βοηθείας χρείαν, εἰμὴ μόνον φροντίζω διὰ τὸν ἑαυτόν μου· ὁ τοιοῦτος ἀφανίζει τὴν ἀξίαν τῶν λογικῶν ἀνθρώπων, ἐπειδὴ καμμία κοινωνία δὲν δύναται νὰ γείνη, καμμία ἀρμονία σπουδῶν καὶ πράξεων δὲν ἐμπορεῖ νὰ κατορθωθῇ, ἐὰν τοιαῦτα δόγματα παραληφθῶσιν ὡς νόμοι μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων· διὰ τοῦτο καταφρονοῦνται οἱ ἔχοντες τοιαῦτα δόγματα, ἐὰν γνωσθῶσι· καὶ αἰσχύνη περικαλύπτει τὸ πρόσωπόν των, ὅταν παριστάνωνται ἐμπράκτως γυμνὰ τοιαῦτα δόγματα εἰς τὸν ὀημόσιον ψόγον. Ὅς τις δὲ ἐξ ἐνυκτίας ἔχει δόγμα. Θέλω

να εἶμαι πάντα τίμιος καὶ μετὸν λόγον καὶ μετὸ ἔργον· ἢ, Θεοθῶ καθεύνα, ὅσον δύναμαι· ὁ τοιοῦτος συνιστᾷ εἰς τοὺς ἄλλους πράξεων νόμον, τὸν ὁποῖον κανεῖς λογικὸς δὲν δύναται νὰ ἀποβάλλῃ, εἰν θέλη νὰ φυλάξῃ τὴν ἀξίαν τοῦ λογικοῦ του.

ΙΓ'. Ὁ νόμος τῆς ἀρετῆς εἶναι καθ' ἑαυτὸν τόσον παλαιός, ὅσον καὶ τὸ ἀνθρώπινον γένος, καὶ μὰ Δία τόσον αἰώνιος, ὅσον ὁ Θεός, ἢ πηγὴ παντὸς ἀγαθοῦ. Διὰ τοῦτο εἶναι ἄλογον νὰ ζητῶμεν τὸν ἀρχηγὸν του· ἢ τὸν εὐρέτην τοῦ συνειδότης· διὰ τοῦτο εἶναι καὶ ἀμετάβλητος· ἢ ἔκφρασις του ὅμως εἶναι μεταβλητὴ· καὶ οἱ διδάκαλοι τῆς Ἠθικῆς ἐμεταχειρίσθησαν διαφόρους τούτου ἐκφράσεις, τὰς ὁποίας ἔβχλαν εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν ἠθικῶν συστημάτων των· ὁ ἀνωτέρω (ΙΔ'.) ἐκτεθεὶς εἶναι κυρίως Ζήνωνος τοῦ θεμελιωτοῦ τῆς Στοᾶς, μ' ἔλον ὅτι οἱ μεταγενέστεροι Στωϊκοὶ ἀπεμακρύνθησαν ἀπ' αὐτόν. Εἰς τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους ὁ νόμος οὗτος ἔμεινεν ἀνεξήγητος ἕως οὔ μᾶς τὸν ἀνεκαίνιστε καὶ τὸν διεσάφησεν ἀκριβέστερα ὁ Κάντιος (Grundlegung zur Metaphysik der Sitten §. 52. Aufl. 3. Kritik der praktischen Vernunft. §. 54. Aufl. 2.). Ἐπειδὴ δὲ οἱ παλαιοὶ φιλόσοφοι δὲν ἐπροσδιώριζαν ἀφηρημένως τὸν τῆς ἀρετῆς νόμον, ἀλλ' ἤρχιζαν ἀπὸ τὸν ἔχατον σκοπὸν τῶν σπουδῶν καὶ πράξεων τοῦ ἀνθρώπου (τὸ τέλος)· διὰ τοῦτο πρέπει νὰ συμπεράνωμεν τὸν νόμον τοῦτον ἀπὸ τὸν τρόπον, κατὰ τὸν ὁποῖον ἐπροσδιώριζαν τὸ τέλος. Ἔλεγε λοιπὸν ὁ Ζήνων κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Στοβαίου (Ἐκλ. Β'. σελ. 132, ἔκδ. Heer.). »Τὸ τέλος, τὸ ὁμολογουμένως ζῆν· τοῦτο δ' ἐστὶ καθ' ἓνα λόγον καὶ σύμφωνον ζῆν.«· Τοιαύτη ζωὴ δὲν δύναται βέβαια νὰ κατασραθῇ, εἰ μὴ

μόνον, εἰς πάντα μερικὴν περίπτωσιν ἀκολουθοῦν οἱ ἄνθρωποι γενικῶς ἀποδεκτὰ δόγματα.

ΙΔ'. Ἐμπορεῖ ὁ τῆς ἀρετῆς νόμος νὰ ἐκφρασθῇ συντομώτερα καὶ οὕτω, Πράττε λογικῶς, ἢ Πράττε ἀκολούθως· διότι, ὅς τις φυλάττει τούτον τὸν νόμον, ἀκολουθεῖ τὸν δρόμον τῆς ζωῆς του ἀπαρεχλίτως, οὔτε πρὸς δεξιὰν, οὔτε πρὸς ἀριστεράν στρεφόμενος. » Οὐδεὶς ἐπιβαλὼν τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπὶ τὸ ἄρσενον βλέπει πρὸς δεξιὰν ἢ πρὸς ἀριστεράν, « εἶπε τὸ ἀψευδέστατον στίγμα τοῦ Ἰησοῦ. Τὸ ἀγαθὸν εἶναι ἐν καὶ εὐθύ, καθὼς καὶ ὁ εὐθύς δρόμος εἶναι εἷς· τὰ δὲ κακὰ εἶναι παντοῖα, καθὼς καὶ οἱ σκολιοὶ καὶ καμπύλοι δρόμοι εἶναι διάφοροι.

Σημειώσεις. Οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Ζήνωνος φαίνεται ὅτι δὲν ἐκατάλαβαν ἀκριβῶς τοῦ τύπου τούτου τὴν ἔννοιαν· ὁ μαθητῆς του Κλεάνθης κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Στωβαίου ἐπρόσθεσε τὸ φύσει, καὶ ἐξέφρασε τὸν τύπον οὕτω, « Τέλος μὲν τὸ ὁμολογουμένως τῆ φύσει ζῆν » τὸ ἑποῖον δέλει νὰ εἴπη. Νὰ ζῆς συμφώνως μὲ τὴν φύσιν. Ὁ τύπος οὗτος διὰ τὴν ἀμφιβολὴν σημασίαν τῆς λέξεως φύσις ἔμπορεῖ νὰ μᾶς φέρῃ εἰς κακοήθεις πράξεις· ἀλλ' ἡ ἔννοια τῶν Στωϊκῶν, οἵτινες ἐταίτιζαν τρόπον τινα τὴν φύσιν καὶ τὸν Θεὸν καὶ τὸν Λόγον, δὲν διέφερον οὐπωδὼς ἀπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ πρώτου τύπου· ἀλλ' ἦτο περίπου τοιαύτη, Ζῆν· συμφώνως μὲ τὸν Λόγον, ἢ μὲ τὸ θεῖον τοῦ Θεοῦ· καὶ κατὰ τὴν μαρτυρίαν Δογένους τοῦ Λαερτίου (Ζ', 38.) ὁ νόμος τῆς ἀρετῆς ἐξεφράζετο ἀπὸ τοῦ Στωϊκοῦ καὶ « Ὁ νόμος ὁ κοινός, « ὅς περ ἴσθιν ὁ ὀρθὸς λόγος διὰ πάντων ἐρχόμενος, ὁ αὐτὸς ἐν τῷ « Διὶ, καθηγμένον τούτῳ τὰς τῶν ὄντων διοικήσεως ἔντι. » Καὶ εἰς συγκρίνωμεν τὰς τοῦ νόμου ἐκφράσεις, τὰς ὁποίας ἐμεταχειρίσθησαν κατὰ ἡμᾶς διάφοροι ἡθικολόγοι, θέλομεν εἰπεῖν, ὅτι δὲν διαφέρουν τέσων, ὅσον φαίνονται κατὰ πρώτην προσβολήν. Σημειώνομεν μόνον, ὅτι ἀξιοκατάκριτος, καὶ ἀσύμφωνος μὲ τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἀνατρεπτικὸν τῆς πολιτικῆς κοινωνίας εἶναι τὸ δόγμα τῶν Σοφιστῶν, ὅτι τὸ φυσικὸν δίκαιον εἶναι τὸ συμφέρον τοῦ ἰσχυροτέρου, τὸ ἑποῖον γίνεται νόμος εἰς τοὺς ὑποδεστέρους καὶ πρέπει νὰ λογίζεται δίκαιος καὶ ἔλλογος νόμος. Τοῦτο τὸ δόγμα ἐπελήρησεν ὁ ἠθικώτατος Σωκράτης εἰς ὅλην του τὴν ζωὴν. Πλάτ. Γοργ. Σελ. 483, Πολιτ. Δ'. Σελ.

343. "Οχι ὀλιγώτερον βλαβερός εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν εἶναι ὁ ἥθικος πυρρῶνιτις, ἢ ἐπειὸς κρίνων σβέβαια ἔλα τὰ πράγματα τοῦ κόσμου θεωρεῖ τὰ ἠθικά κρεμνόμενα μόνον ἀπὸ τὴν κοινὴν συνήθειαν, καὶ ὄχι ἀπὸ κάμνιαν ἄλλην βάσιμον ἀρχὴν· οὕτως ἔλεγεν ὁ Πυρρῶν, « Οὐδὲν οὔτε καλὸν οὔτε αἰσχρὸν, οὔτε δίκαιον οὔτε ἀδίκον· καὶ ἐμπεύς ἐπὶ πάντων μηδὲν εἶναι τῆ ἀληθείᾳ, νόμῳ δὲ καὶ ἔθει πάντα τοῦς ἀνθρώπους πράττειν » (Διογ. Λαέρ. Θ. 61). Τὸ Νόμος ἐδῶ δὲν σημαίνει τὸν νόμον τοῦ Λόγου, ἀλλὰ τὸν νόμον τῶν ἠθῶν καὶ τῆς συνήθειας, καθὼς ἀποδεικνύει τὸ προστιθέμεντον "ἔθει. Ἐσυνήθειαν δὲ οἱ Σκεπτικοὶ νὰ λέγουν καὶ Νόμῳ καὶ Ἔθει, ἤγουν ὁρῆσιν καὶ ἀληθείᾳ, καθὼς βλέπομεν εἰς πολλὰ μέρη τῶν συγγραμμάτων Σέξτου τοῦ ἐμπειρικοῦ (Ἰποτυπ. Δ. 213 — 214. Πρὸς Μαθην. Ζ. 135 — 140)· ἀλλ' ἡ ἀληθινή ἠθική δὲν καθυποβάλλει βάσεις ἀμφιβόλους καὶ κλονουμένας, ὁποῖαι εἶναι αἱ τῆς συνήθειας ἀπλῶς καὶ αἱ ἀπὸ τὸν ἰσχυρότερον γινόμεναι προσηγαί, καὶ αἱ διὰ τὴν πολυχρονιότητα συνηθιζόμεναι πολλάκις ἀπὸ τοῦς ἀνθρώπους, ἀλλὰ βεβασίας καὶ ἀκλονήτους, ὁποῖαι εἶναι αἱ ἀπὸ τὴν καθενὸς συνειδησεν ἀμέσως ἐπικυρονόμεναι.

ΠΕ'. Ὁ ὑπέρτατος τῆς ἀρετῆς νόμος (ΙΑ'.) εἶναι καθαρὸς καὶ κατ' εἶδος πρακτικὸς νόμος, ἐπειδὴ τὸν δίδει ὁ Λόγος ἀρχικῶς καὶ ἐκ τῶν προτέρων, καὶ δι' αὐτοῦ προσδιορίζει μόνον τὸ εἶδος τῶν πράξεων τοῦ ἀνθρώπου ἐν γενεῇ· εἰ δὲ θελήσωμεν νὰ κάμνωμεν ὑπέρτατον νόμον ἐμπειρικόν τινα καὶ ὑλικόν, θέλομεν ὑποτάξιν τὴν θέλησιν εἰς τὴν αἰσθητικὴν ὁρμὴν, καὶ ἐπομένως θέλομεν καταργήσιν ὅλην τὴν ἠθικὴν· καὶ ἐντεῦθεν θέλομεν καταστήσιν αἰσθητικότητά τινα, τῆς ὁποίας βάσις εἶναι ὁ λεγόμενος εὐδαιμονισμός.

ΙΣ'. Διότι ἐμπειρικὴ ἀρχὴ ἀναφερομένη εἰς τὸ πρακτικόν δὲν ἐξηγεῖ Τί πρέπει νὰ κάμνωμεν, ἀλλὰ Τί συνήθως κάμνομεν, ἐπειδὴ ἡ πείρα, ἣτις εἰς τὰς ἀνθρωπίνους πράξεις μᾶς δείχνει ἐπίσης ἀγαθὰ καὶ κακὰ, μᾶλλον δὲ, πλειότερα τὰ δεύτερα παρὰ τὰ πρῶτα, δὲν ἐμπορεῖ νὰ μᾶς οἰσάξῃ Τί εἶναι ἀγαθόν καὶ Τί κακόν. Συγχέει λοιπὸν τὰ ἔθνη μὲ τὰ ἀγαθὰ ἤθνη, ἤγουν τὸ ἀγαθόν καὶ τὸ κακόν ὅς τις στοχάζεται, ὅτι ὁ-

ποιαδήποτε τις ἐμπειρικὴ ἀρχὴ δύναται νὰ μᾶς τὰ διδάξῃ· τὰ ἔθνη δύνανται μὲν νὰ εἶναι ἢ ἀγαθὰ ἢ κακὰ, ἀλλ' εἶναι ἐναντίον τῶν κανόνων τῆς Λογικῆς νὰ ἐκδεχθῶμεν τὸ γένος ἀντὶ τοῦ εἶδους.

ΙΖ'. Καὶ πάλιν ὑλικὴ ἀρχὴ εἰς τὸ πρακτικὸν εἶναι τὸ αὐτὸ καὶ ἐμπειρικὴ· εἴτι ἐπρεπε νὰ ζητήσωμεν τι εἰς τὴν φύσιν, πρὸς τὸ ὅποιον σπουδάζουσιν οἱ ἄνθρωποι, καὶ τοῦτο νὰ θεωρήσωμεν ὡς καθολικὸν ἀντικείμενον τῆς ἀνθρωπίνης θελήσεως, ἢ δὲ ἀρχὴ νὰ μᾶς προτάξῃ τρόπον τινα, Ζήτεε τοῦτο τὸ ἀντικείμενον. Τοῦτο δὲ δὲν ἐμπορεῖ νὰ εἶναι ἄλλο, εἰμὴ σταθερὰ καὶ μονίμη τις κατάστασις, εἰς τὴν ἐποῖαν ἐμποροῦν νὰ ἀναπαυθῶσιν ὅλαι αἱ φυσικαὶ καὶ ἐπιτετηδευμέναι χρεῖαι μας εὐκολώτατα, καὶ νοστιμώτατα καὶ διαρκέστατα· καὶ ἐπομένως, τὸ ὅποιον ἔλεγον οἱ παλαιοὶ Εὐδαιμονίαν. Ἄλλ' εἶναι φανερόν, ὅτι οὕτω μεταβάλλεται ἡ ἠθικὴ εἰς ἀπλήν ἀνάπαυσιν τῶν αἰσθησέων, ἤγουν αἰσθητικὴν καὶ κτηνώδη κατάστασιν, μ' ὅλον ὅτι ἐμποροῦν νὰ τὴν ὀνομάσῃ οἱ προτάται τῆς ἐξευγενισμένης καὶ αἰσθηματικῆς κατάστασις· εἴτι ὁ σκοπὸς τῶν σπουδῶν προδιρίζεται τότε διὰ τῆς αἰσθητικῆς ὁρμῆς, καὶ μάλιστα κατὰ νόμους τῆς φύσεως, ἤγουν τῆς ἀνάγκης· ἐδῶ δὲν ἤθελε λέγειν ὁ Λόγος, Πράττε τὸ ἀγαθόν· ἀλλὰ μόνου ὁ νοῦς ἤθελε μᾶς προτάξῃ, Εὐρίσκε τὰ μέσα τῆς ἀναπαύσεως τῶν ἡδονῶν σου· καὶ πρώτη ἀρετὴ, καὶ μὰ Δία ἡ μόνη ἤθελεν εἶσθαι εἰς τοιαύτην ἠθικὴν ἢ φρόνησιν· αἱ δὲ ἄλλαι ἤθελαν προτάζεσθαι ἀπ' αὐτὴν, καθὼς τὸ ἔλεγον ῥητῶς οἱ Ἐπικούρειοι, «Πάντων ἀρχὴ καὶ τὸ μέγιστον ἀγαθόν ἡ φρόνησις, ἐξ ἧς αἱ λοιπαὶ πᾶσαι πεφύκασιν ἀρεταί» (Διογ. Λαέρτ. Ι, 132)· ἀλλ' οὕτως ὁ ἄνθρωπος παραβαίνει συχνάκις

εὰ δίκαια τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ πράττει ἐναντία εἰς τὸν Λόγον (ΙΑ΄.), εἶναι αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ φανερόν. Κρατοῦμεν λοιπὸν τὸν καθαρὸν καὶ κατ' εἶδος ἐκεῖνον νόμον (ΙΕ΄.), καὶ εἰς τὴν ἐφηρμοσμένην Ἠθικὴν ζητοῦμεν νὰ εὕρωμεν τὴν ὕλην, ἐπάνω τῆς ὁποίας δύναται νὰ ἐφαρμασθῇ.

ΙΗ΄. Ὁ ἀνώτατος τῆς ἀρετῆς νόμος (ΙΑ΄.) εἶναι ἀναγκαία ἠθικὴ ἀρχὴ καὶ θέσις· ἐπειδὴ ὁ Λόγος ἀπαιτεῖ δι' αὐτῆς ἀπολύτως ἀναγκαῖον τινα τρόπον τῆς πράξεως. Διὰ τοῦτο ἐμπορεῖ νὰ ὀνομασθῇ καὶ ἀπόλυτος ἐντολή· ἐκ δὲ ταύτης ἐκπηγάξει πάντα ἠθικὴ ἐνοχὴ. Αὕτη δὲ ἡ ἐνοχὴ δὲν εἶναι τίποτ' ἄλλο εἰμὴ σχέσις μιᾶς ἀπολύτως ἀναγκαίας γνωσθείσης ὑπὸ τοῦ Λόγου πράξεως πρὸς μίαν θέλησιν, εἰς τὴν ὁποίαν δὲν εἶναι ἀναγκαία διὰ τὴν φυσικὴν ποιότητα τοῦ ὑποκειμένου ἢ πράξις αὕτη· ἢ, νὰ εἶπω συτομώτερα, ἢ δι' ἠθικοῦ νόμου ἀναγκαιότητος προαιρετικῆς καὶ ἐνδεχομένης πράξεως. Ἡ δὲ ἐνοχὴ αὕτη ὀνομάζεται καὶ κατ' ἠθικὸν· πράξις δὲ, εἰς τὴν ὁποίαν ἐμφιλοχῆρεῖ ἐνοχὴ λέγεται ὅτι γίνεται κατὰ τὸ καθῆκον ἢ παρὰ τὸ καθῆκον, καθὼς ἤθελεν ἢ συμφωνεῖν ἢ ἀντιφέρεσθαι μετὰ τὴν ἠθικὴν ἐνοχὴν.

ΙΘ΄. Εἶπα, ὅτι εἶναι ἀναγκαία ἠθέσις (ΙΗ΄.)· διότι καθὼς εἰς τὴν Λογικὴν ἐδιακρίναμεν τρία εἶδη προτάσεων κατὰ τρόπον, ἐνδεχομένην, διαβεβαιωτικὴν, καὶ ἀναγκαίαν (Λογικ. ΡΛΘ΄.)· οὕτως ἐμποροῦν νὰ θεωρηθῶσι τρεῖς νόμοι πρακτικοὶ εἰς τὸν ἄνθρωπον· ἐνδεχόμενος, τὸν ὁποῖον δὲν χρειάζονται ὅλοι οἱ ἄνθρωποι· οἶον, ὁ νόμος τῶν πράξεων τοῦ τεχνίτου· διότι ὅς τις δὲν θέλει νὰ γείνη τεχνίτης, εἰς τοῦτον εἶναι περιττὸν νὰ ἐξεύρη πῶς πράττονται τὰ ἔργα τῆς τέχνης· διαβεβαιωτικὸς, τὸν ὁποῖον ἀκολουθοῦσιν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι μετὰ κάποιαν ἐξαίρεσιν· οἶον, πᾶς ἄνθρωπος θέλει τὴν εὐτυχίαν του.

οἷοτι εἶναι καὶ ἄνθρωποι, οἳ τινες ὄχι μόνον τὴν εὐτυχίαν τῆς ζωῆς, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν ζωὴν ἀπαρνοῦνται δι' ὑψηλότερου σκοποῦ. ἀναγκαῖος, τὸν ὁποῖον ἀκολουθοῦσιν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, εἴαν ἔχωσι Λόγον· καὶ οὗτος εἶναι ὁ νόμος τῆς ἀρετῆς.

Κ'. Παύλου δὲ ἀναγκαιότητα περιέχει ὁ νόμος οὗτος πρέπει νὰ εἴπωμεν μὲ συντομίαν. Ἀναγκάζεται λέγεται ὁ ἄνθρωπος, ὅταν προσδιορίζεται νὰ κάμητι, τὸ ὁποῖον δὲν ἐγίνετο χωρὶς τοῦ προσδιορισμοῦ τούτου· ἡ δὲ προσδιορισμὸς ἢ εἶναι ἐξωτερικὸς, ὅς τις λέγεται καὶ μηχανικὸς· ἢ ἐσωτερικὸς, ὅς τις λέγεται καὶ ψυχολογικὸς· οὗτος δὲ πάλιν ἐνεργεῖται ἢ δι' αἰσθητικῶν μέσων, ἢ διὰ νοητικῶν· ὅς τις, φέρ' εἰπεῖν, διὰ δεσμῶν καὶ μαστιγώσεων προσδιορίζεται νὰ σταθῆ ἢ νὰ ὑπάγῃ ποῦποτε, ἀναγκάζεται ἢ βιάζεται μηχανικῶς· ὅς τις δὲ προσδιορίζεται εἰς τὰς πράξεις του ἀπὸ τὰς ἰδούσας ἢ λύπας τῶν αἰσθήσεων, ἀναγκάζεται μὲν ψυχολογικῶς, ἀλλὰ δι' αἰσθητικῶν μέσων· ὅς τις δὲ ἐμποδίζεται νὰ πράξητι, ἐπειδὴ συλλογίζεται τὴν πράξιν συνωδευμένην μὲ κίνδυνον, ἢ φοβεῖται τοὺς νόμους, ἀναγκάζεται ψυχολογικῶς διὰ νοητικῶν μέσων· ἀλλ' εἶναι τελευταῖον καὶ ἀνάγκη ἄλλη διάφορος παρ' ὅλας αὐτάς· ὅταν, φέρ' εἰπεῖν, ἀναγκάζεται τις ψυχολογικῶς πάλιν, ἀλλ' ἀπὸ τὴν ἐνέργειαν τοῦ Λόγου διὰ σκοποὺς ὑψηλοτέρους, διὰ τὴν ἐπίτευξιν αὐτοῦ τοῦ ἀγαθοῦ, ἢ ἠθικῆ αὐτῆ ἀναγκαιότης εἶναι κυρίως ἐλευθερία νὰ καταπατήσῃ ὅλας τὰς ἄλλας πράξεις, καὶ νὰ ἐναγκαλισθῆ τὸ ἀγαθόν, εἴαν θέλῃ νὰ λέγεται ἄνθρωπος μὲ Λόγον· ταύτην τὴν ἠθικὴν ἀνάγκην ἐκφράζοιμεν εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν μὲ τὸ Εἰκὸς ἐστὶ.

Κλ'. Πᾶσα ἐνοχὴ ὑποθέτει, ὅτι εἰς τὸ αὐτὸ πρόσωπον εἶναι δυνάμεις τινε νομοδόξαι, ἧτις προσδιορίζουσι τὴν ἀναγκαιότητα πράξεως τινος, ἢ ἧτις ὑποχρεοῦναι· καὶ ἄλλη δύναμις, ὑποτε-

ταγμένη εἰς τὴν πρώτην, καὶ δεχομένη τὴν ἀναγκαιότητα πράξεως ἐξηρημένης ἀπ' αὐτὴν, ἢ ὑποχρεοῦμένη· ἡ μὲν πρώτη ὀνομάζεται πρακτικὸς Λόγος, ὅστις εἶναι αὐτόνομος· ἡ δὲ δευτέρα, Θέλησις, ἣτις θεωρεῖται παθολογικῶς ἢ ἐμπειρικῶς προσδιοριστὴ· διότι ἐὰν τὴν ὑποθέσωμεν καθαρὰν, ταυτίζεται μετὸν Λόγον, καὶ σπεύδει πρὸς τὸ ἀγαθὸν χωρὶς κἀμμίαν ἄλλην ἐντολήν. Παθολογικῶς δὲ προσδιοριστὴν τὴν ὀνομάζομεν, καθὸ δυναμένην νὰ προσδιορίζεται καὶ ἀπὸ πάθη· καὶ ταύτην καθυποτάσσει ἡ Ἠθικὴ εἰς τὸν Λόγον.

Σημειώσεις. Εἰ μὲν θεωρήσωμεν τὰ ὑποκείμενα τῆς ἐνοχῆς, ἡγοῦν τὰ ὅποια πρέπει νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς τὸ νὰ κἀμῶσι τινὰς πράξεις, βλέπομεν, ὅτι ταῦτα δὲν δύνανται νὰ εἶναι οὔτε ζωῆς ἄμοιρα, οὔτε ἄλογα, οὔτε ἀκράτως λογικά· διότι τὰ μὲν πρῶτα δύνανται νὰ ἀναγκασθῶσιν εἰς πράξεις τινὰς μηχανικῶς· τὰ δὲ δευτέρα, καὶ ψυχολογικῶς· οὕτως ἀναγκάζομεν βάρσσι εἰς κίνησιν διὰ τοῦ μοχλοῦ· καὶ τὸν ἔπικον εἰλαύνομεν διὰ τῆς μᾶστιγος· ἀλλὰ καθαρῶς λογικὰ ὄντα διευθίνονται ἐξ ἑαυτῶν εἰς τὸ ἀπόλυτον ἀγαθὸν διὰ μένης τῆς καθαρᾶς τῶν θελήσεως, καὶ ἐπομένως δὲν χρειάζονται οὐδὲ νόμον εἰς πρᾶξιν τοῦ ἀγαθοῦ· διὰ τοῦτο δὲν δυνάμεθα νὰ εἰπωμεν περὶ τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἔχει καθήκοντα πρὸς ἑαυτὸν ἢ πρὸς ἄλλα ὄντα. Ἡ ἰδέα λοιπὸν τοῦ καθήκοντος ἔχει ἀληθινὴν σημασίαν καὶ ἐφαρμογὴν μόνον εἰς τοὺς ἀνθρώπους, οἵτινες εἶναι αἰσθητικοὶ ἐν ταυτῶ καὶ λογικοί. Εἰ δὲ θεωρήσωμεν τὰ ἀντικείμενα τῆς ἐνοχῆς, ἡγοῦν τὰς πράξεις, πρὸς τὰς ὁποίας πρέπει νὰ ὑποχρεῶνται τοιαῦτα ὄντα, εἶναι φανερὸν ὅτι αὐταὶ πρέπει νὰ εἶναι ἐλεύθεραι, καὶ ἐπομένως αὐταὶ καθ' ἑαυτὰς δύνανται καὶ προαιρετικαί. Πράξεις, ἣτις ἢ ἀπολύτως ἢ σχετικῶς εἶναι ἀδύνατοι, εἶναι ἀντίφασσις νὰ τὴν θεωρῶμεν ἠθικῶς ἀναγκαιῶν· ἐντεῦθεν ἡ ἔξις, Περὶ τῶν ἀδύνατων οὐδεὶς νόμος. Ἀδύνατοι δὲ πράξεις εἶναι καὶ αἱ ἀπαγορευόμεναι διὰ τοῦ ἠθικοῦ νόμου· εἶναι ὁδηγότε ἠθικῶς ἀδύνατοι· διὰ τοῦτο δὲν ἐμπορεῖται νὰ ὑποχρεωθῆ ἀπὸ κίνησιν ἀνώτερου νὰ πρᾶξῃ κακά. Πράξεις τελευταίου, αἵτινες δὲν ὑποτάσσονται εἰς τὴν προαίρεσιν, δὲν εἶναι ἀντικείμενα καθήκοντος· καὶ ἐπομένως, ὅπου ἡ θέλησις δὲν δύνανται νὰ κἀμῃ ἐκλογὴν, κἀμῃ πᾶσα ἐνοχῆ. Διὰ τοῦτο κἀμῃ ταιῶς καὶ εὐγενῶς γεννημένος δὲν εἶναι ὑποχρεῶς νὰ ἔχῃ